

V
B J
C

M O W A
W DZIEN ROCZNICY
OTWARCIA TOWARZYSTWA
DO KSIĄG ELEMENTARNYCH

Na Seſſyi dnia 7. Marca Roku 1776.

PRZEZ JMCI X. PIRAMOWICZA SEKRETARZA
KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY

W TYMZE TOWARZYSTWIE

M I A N A.

W WARSZAWIE.

NAYIASNIEYSZY PANIE.

PRzy otwarciu Zgromadzenia naſzego, ktorego dziś rocznicę, zaſzczyceni przytomnością W. K. MCI P. N. Miłł. obchodziemy, przyięliśmy na ſiebie obowiązki, rozrządzeniem kraiowey inſtrukcyi ſłużyć Oyczyznie, kieruiąc nauki ku wykſztałceniu cnotliwych a oświeconych ludzi, y dobrych Obywatelow. Mamy ſobie za powinność dać powſzechności narodowey dnia dziſieyſzego ſprawę, iako zapatrzenie ſię na ten ſzlachetny cel kierowało robotami naſzemi; i iakie w dążeniu do niego obrane od nas były śrzodki.

Przekonani ſmutnym i ſtarożytnych, i ninieyſzych czaſow doświadczeniem, widzieliśmy, iako wydoſkonalenie nauk nie zawſze ſię łączyło z dobrocią i uczciwością obyczaiow, a zatym z prawdziwą i z oſobna człowieka, i powſzechną Narodow ſzczęśliwością; iako przeciwnym ſpoſobem, zbyt często rozwiozłość i zepſucie z kſztałtem wprowadzonym przez umieiętności, iednym ſzły krokiem. Przekonanie

to, ktore aż nazbyt na kunſzty i nauki niektorych Filozofow obruſzyło piora, wiodło nas do poznawania przyczyny tak żałoſnych ſkutkow. Kiedy ſię w naukach inſzego celu nie zakłada, tylko wydać uczonych, kiedy ſię do pięknego i rozmaitością nabytych umieiętności uſtroionego dowcipu zupełna przywięzuie chwała; kiedy za grunt inſtrukcyi nie będzie położona wprawa młodego człowieka w rządzenie ſię zdrowym rozumem i dobre nałogi; wyniknąć muſi złe użycie nauk, a takowe użycie rownie ſzkodliwe ieſt, iako gruba niewiadomość i owoce iey błędy.

Nic zatym lepiey nie mogło nas ochraniać od żałoſnych w tey rzeczy omyłek, iako założenie ſobie w rozrządzeniu nauk tego celu, ktory ſam ieſt zdolny okazać, na co użyte bydź maią nauki. Kſiążki Elementarne umieiętności, każdemu Obywatelowi powſzechnie pożytecznych, koniecznie potrzebne były. Otrzymanie takowych kſiążek, zamierzonym ieſt uſtanowieniu naſzemu końcem.

Obwieſzczenie względem Kſiąg Elementarnych, piſmo od nas Prześwietney Kommiſſyi Edukacyi Narodowey podane, a od teyże Kommiſſyi pochwalone i powagą iey ogłoſzone, ſkładem ieſt myśli naſzych i świadkiem naſzego działania. Powiedzieliśmy w nim, mowiąc do tych, ktorzyby ſię do piſania kſiąg żądanych myśleli zabierać. " Aby zawſze mieli przed oczyma ten iedyny nauk i kſiąg cel, " pożyteczność w życiu i ſpołeczeńſtwie ludzkim. Jnſtrukcya częścią " i pomocą ieſt edukacyi człowieka, a edukacya czynić go powinna " ſzczęśliwym i dla drugich pożytecznym.,, (*a*) Gdyby ſię to, ktoreśmy ſobie i ſpolnikom robot naſzych przepiſali, prawo ziściło; nauki zaoſtrzałyby dowcip, nie rozdrażniaiąc namiętności, oświecałyby prawdziwie rozum, nieoddzielnie proſtuiąc ſerce; miałaby Oyczyzna świadomych o ſwoich prawach i obowiązkach Obywatelow, nie ſzacuiących ſamego umieiętności pozoru, umieiących rozeznawać chytrość i ſtrzedz ſię iey ſideł.

W tym zamierzeniu trzeba nam było obrać ſobie drogi naybeśpiecznieyſze, i śrzodki więcey rozſądku i roſtropności, niż blaſku i ſzukaney z niezwyczaynych wynalazkow chwały maiące. Trzeba było umiarkowaney cierpliwym oczekiwaniem w robieniu dzielności, pewni będąc, że rzecz ta, kiedy ſię dobrze ſtanie, nigdy pozno nie będzie; że ważnością iey, doyrzałość w wybieraniu i ſądzeniu rządzona być ma; że nagłym przedſięwzięcia przyspieſzeniem, przedſięwzięciu ſamemu zaſzkodzićby można. Jdąc więc śrzodkiem między ślepym do ſta-

rych

(a) Artykuł VI. Obwieszczenia.

rych zwyczaiow przywiązaniem, a niebeśpiecznym nowości chwytaniem; nie ustępuiąc od żywości w działaniu, a nie wpadaiąc w nierozmyślną skwapliwość, zewsząd potrzebne światła z pewnością zabierać, a na doświadczeniu, na poznaniu dziecięcia i człowieka wszystko zasadzać, mieliśmy sobie za powinność. Uwagi każdego z nas z osobna o sposobie prowadzenia nauk, ktorychby książki początkowe żądane bydź miały, na rzeczonych gruntach wsparte, zabierały pierwszych posiedzeń naszych robotę. Złożone w Archiwie Towarzystwa, zostaną pamiętnemi świadkami doyzrzałości w roztrząsaniu i radzeniu.

Wyniknął z takowego postępowania układ Ksiąg Elementarnych; układ taki, w ktorym za grunt Jnstrukcyi, Chrześciańską i moralną na prawie przyrodzonym zasadzoną naukę, przez wszystek bieg szkolny dawać się maiącą, założywszy, trzymano się wyboru umieiętności rzetelnie użytecznych; trzymano się w nich osnowy do poięcia rosnącego człowieka, i do samego między umieiętnościami związku stosowaney.

Szkoł Woiewodzkich cel mieliśmy sobie przed oczy stawiony w owych obwieszczenia wyrazach; „iż w nich młodzież wprawiona w „ dobre obyczaie, i ćwiczona w użytecznych naukach będzie, tym „ nayszczegulniey końcem, aby wychodząc z tychże Szkoł, znaydowała się przygotowaną do wszelkich stanow, i do dalszych nauk tymże stanom właściwych; co samo uczyni Młodzież Narodową nayzdatnieyszą służyć Oyczyznie. (*b*)

Arytmetyka, Geometrya, poznanie natury w dziełach i owocach iey, kieruiąca rozmnożeniem i używaniem iey darow; nauka stawiania machin z znaiomością sił i praw ruszania, umieiętność obracania na pożytek, mocy, wagi i biegu wod, przepisy zachowania zdrowia, używania władz duszy ku docieczeniu prawdy, i drugim oneyże udzieleniu, nauka ięzyka oyczystego i powszechnieyszego teraz uczonym łacińskiego, uwagi o wymowie tak wolney, iako wiązaney; wiadomości o kunsztach i rzemiosłach# te to nauki złożyły osnowę umieiętności, ktorych Młodź Oyczysta w publicznych po Woiewodztwach Szkołach ma nabywać, te za materyą Ksiąg Elementarnych podane. Jnne wyższe i szczegulnym stanom właściwe, Głownym w Kraiu Szkołom zostawione są. # histor[y] geograf

Za skuteczny otrzymania Ksiąg Elementarnych śrzodek osądzono, iednych napisanie zdatnym iuż upatrzonym osobom zlecić, do drugich ułożenia przez wspoł-ubieganie się każdego zaprosić, y wy-

znaczo-

(*b*) Artykuł II. Obwieszczenia.

znaczonemi naylepſzému powodzeniu nadgrodami zachęcić. Podano do tego przepiſy, ktoreby wykonanie roboty i łatwieyſze i pewnieyſze uczyniły. Zalecono biorącym ſię do piſania Kſiąg, aby wprzod układy i oſnowę dzieł zamierzonych Zgromadzeniu naſzemu przyſyłali: roztrząſania i oſądzenia takowych układow poprzedzać miały, wybor Autora i zlecenie ſamego dzieła.

Widzieliſmy z ukontentowaniem naſzym, z upodobaniem i pochwałą Prześw: Kommiſſyi Edukacyiney, dobre u ludzi nayuczeńſzych, a co większa ludzi nayrozſądnieyſzych w naſzym i obcych kraiach, przyięcia Obwieſzczenia względem Kſiąg Elementarnych. Mowiono i piſano nam; iako Obwieſzczenie to daiąc poznawać myśli Prześw: Kommiſſyi co do oświecenia rozumu Młodzi Obywatelſkiey, iawnie ukazywało, że chcemy, aby ſię uczono dla ſiebie i dla Oyczyzny, a nie dla ſzkoły i okazania ſię drugim; że takim ſpoſobem prowadzona Inſtrukcya zadoſyć czynić zdoła prawdziwemu Edukacyi Narodowey celowi.

Za temi świadectwy, naſtąpiły przyſſane z rożnych ſtron układy, i niby wzory Kſiąg Elementarnych, ktore w roztrząſaniu będąc, zabawiaią teraz Zgromadzenie naſze. Niedoſtatek w iednych materyach żądanych układow, niedokładność i niezachowanie przepiſu w drugich przymuſiły nas do ociągania ſię ieſzcze z oſtatecznym około nich ſądzeniem, dwa tylko wyiąwſzy.

W tym przeciągu wypełniaiąc czas od roztrząſania wzorow wolny, przedſięwzięliśmy uczynić wybor i rozłożenie na Szkoły Klaſſycznych Autorow, z ktorychby znacznieyſze i przyzwoitſze kawałki wyciągnione do czytania i przekładania Uczniom podane były; każdy z nas wziął na ſiebie pewny rodzay Piſarzow lub materyi do uczynienia tego wyboru. Wyſzła w tym układzie tablica. Daią ſię w niey widzieć tak rozrządzone do wyięcia mieyſca Autorow, iż ſtoſowane będąc do nauk z Kſiąg Elementarnych, każdey Szkole właściwych, uſłużyć maią i do rozſzerzenia umieiętności tam wyznaczoney, i do wpoienia w Młodź, przez naykształtnieyſze pism wzory, dobrego guſtu. Tak wzaiem ſię nauka rzeczy, z nauką ięzykow łączyć i wſpierać będą.

Trzeba nam było do tego wſzyſtkiego podniety i pomocy. Nie można nie poczuć z żalem, iak mnogie i mocne przeſzkody przedſięwzięciu naſzemu ſtawione były od przyczyn, ktore zaſłoną milczenia pokryć należy. Ale trzeba ku pocieſze poſpolitey wyznać, iakiey pomocy, iakiego wſparcia doznaliśmy, idąc za powinną każdemu Obywatelowi o dobro Oyczyſte gorliwością.

Przyimiesz łaskawie, Nayiaśnieyszy PANIE, to całego Zgromadzenia naszego, ktore u Tronu W. K. Mci składamy wyznanie, iż nic zdolnieyszego nie było utwierdzać i podsycać nas w usługach podiętych, iako przekonanie o wysokim W. K. Mci zdaniu, że od dobrey Synow Oyczyzny edukacyi, zupełna powierzonego rządom Twoim kraiu szczęśliwość zawisła; iako ta ufność, że zaszczycaiąc W. K. Mć. Protekcyą swoią Prześw: Edukacyi Narodowey Kommissyą, raczysz nas wpływania tey opieki uczestnikami czynić, że za powodem obfitych świateł TWOICH, gruntownie pożyteczne prace, acz w uciszeniu i bez blasku podięte, godną Krolow sprawiedliwością zważyć i oszacować umiesz.

Przyimiesz Prześw: Kommissyo Edukacyi Narodowey głośne szczerych myśli naszych oświadczenie, żeśmy TOBIE ochotę i pokrzepienie w robotach od nas podeymowanych szczegulnie winnni. Miło nam usługi nasze stosować do względow nayzacnieyszego tego Zgromadzenia, ktorego postępowanie ukazuie do oczywistości każdemu, iż widząc całą naprawy Stanu Rzplitey nadzieię w Edukacyi Młodzieży, usilne starania swoie, przeciw powodzi przeszkod, na ten nayzbawiennieyszy koniec obraca i natęża. Z pewnością idziemy za powodem rad i ustaw Zgromadzenia tego, ktorego światła niepozwalaią nam powątpiewać o bespieczeństwie przedsiewziętey drogi. Utwierdza nas nieomylne o dobroci zamierzeń Prześw: Kommissyi zaufanie, kiedy widziemy dalekie tych Przezacnych Mężow chęci od własnych zyskow, i inney procz chwały i ukontentowania z pospolitych usług nadgrody, kiedy oni rzadkim przykładem gruntuią tę prawdę, iż maiętni w kraiu właściciele, z swoich przychodow usługi Rzplitey odprawować maią; a daley ieszcze zachodząc, z własnych maiętności publiczny niedostatek na nieuchronne Edukacyi Narodowey wydatki częstokroć zastępuią. Posilaią nas nakoniec w rozpoczętych pracach, odbierane ukontentowania i pochwalenia Prześw: Kommissyi dowody.

A mianowicie znamy być słodką naszą powinnością, z wyznaniem sameyże Prześw: Kommissyi, łączyć sprawiedliwe oświadczenia, czyim staraniom, czyim radom podanie i prowadzenie tego dzieła się winno. Kiedy inne publiczne i naglące zabawy wielu z Przeświet: Kommissyi Edukacyiney nie dopuszczały zaszczycać posiedzenia nasze obecnością swoią, J.W. Potocki Pisarz W. Litt:, i J. W. Zamoyski stawali na czele robot naszych. Okazywała tym zacnym Osobom Prześw: Kommissya wdzięczność swoią; myśmy z powodu świateł, i pomocy Jch korzystali. Zawsze wiele u w wspoł-żyiących i u potomności

ści ważyć będzie świadectwo Wielkiego w Oyczyźnie Męża J. W. Zamoyſkiego, dane Piiarzowi W. Litt: przed Nayiaśnieyſzym PANEM, świadectwo rowną oboygu przynoſzące chwałę. Zwłaszcza iż to naſzym ſzczęściem i korzyścią było, widzieć Jch ſpolnikami ſtarań około celu nam zamierzonego. Jaki zaſzczyt dla Zgromadzenia naſzego, iakie wſparcie i upoważnienie ſpraw Edukacyi, iakie upewnienie Narodu o pożyteczności dzieł ań naſzych, widzieć Zamoyſkiego ſławnego tego w Europie, cnotą, urzędami, obywatelſtwem Męża, całego ſię tey poſſudze poświęcaiącego! Jakie dla nas podniety, iakie oſſodzenie pracy, iakie obiaśnienia, ſłyſzeć Go podaiącego nayzdrowſze rady, okazuiącego chęć gorącą wykonania zamysłow około Narodowey Edukacyi. Nie można nie przypominać ſobie w Jędrzeiu Wielkiego Jana Zamoyſkiego, ktorego rozumowi, ſtaraniom i nakładom tyle nauk, tyle uczonych winna Polſka! ſkładamy te niepochlebne, ale z przeświadczenia i czucia podane oświadczenia naſze w ſercach Obywatelow, i w nieśmiertelney pamięci Oyczyzny.

Zoſtaie nam upraſzać iako naypokorniey W. K. Mci, abyś łaſkawą ſwoią opieką i obſitemi, ktore CI światła twoie i władza rządzącego podaie, przyprowadzenia do ſkutku tego dzieła ſpoſobami ochotę naſzą ożywiać raczył; upraſzać Prześw: Kommiſſyi Edukacyiney, i całego Narodu, aby chętnym uſług naſzych przyięciem do dalſzego w nich trwania i ſzczęśliwego dokonania, ſerca nam dodawać chcieli. Nam zacni wſpoł-towarzyſze, ta ieſt naychwalebnieyſza założona nadgroda, widzieć kiedy, żeśmy przyłożyli ſię do tego, aby ſpołeczność coraz lepſzych miała ludzi, a Oyczyzna lepſzych Obywatelow.

DE LA
BIBLIOTHEQUE
DE MR LE PR
ALEXANDRE
LUBOMIRSKI